

לרש"י דבשביל לזכות בפאה בעינן שיפקיע בעלותו, או לפחות מגו דאי בעי מפקר, וגם בעינן שיוכה בה במגו דאי בעי זכי, וכשיטת ר"ת לקמן (י. תד"ה רב נחמן) דהזוכה לחברו מקבל החפץ תחומין דהמגביה, ואם כן לכשיזכה בעל השדה בעינן מגו דאי בעי מפקר ודאי בעי זכי, והם שני הפכים בנושא אחד, וזה לא יתכן.

ויעויין בח' הגר"ח (סטנסיל) מה שדן לגבי לקט, וי"ל דהתם הלקט משמיא מתברר, והוא לקט על השאר, וא"צ בו למגו דאי בעי מפקר אלא סגי בהפקר שאר השדה, אבל פאה היא פאה גם על עצמה'. (הגר"א נבנצל שליט"א. וע"ע במש"כ בספרו 'ביצחק יקרא' — סי' מז).

(נחלקו הראשונים ז"ל [ע' ריטב"א וסטמ"ק], בבעל השדה שהפריש פאה ואח"כ הפקיר שדהו — האם יכול לזכות בפאה לעצמו, או כיון שכבר חל שם פאה בעודו בעלים, שוב אין לו רשות בה. והוא הדין לענין מעשר עני, במפקיר שדהו — תלוי במח' הראשונים (חזו"א דמאי ט, ג). וע"ע: תוספות רעק"א — פאה ד, ט; שו"ת שבט הלוי ח"א קנג; שו"ת דובב מירשים ח"א נז; חדושי הגר"ח על הש"ס; שעורי הגר"ש רחובסקי — גטין יא).

'מגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה' — מבואר שאדם המפקיר כל נכסיו בכוונה תחילה, אף על פי שעושה כן בשרירות לב ללא כל הכרח, נוטל הוא מתנות עניים וצדקה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד לו. ונקט שם בפשיטות שחייבים לפרנסו מצדקה. ויש להעיר שמכאן אין ראייה אלא שרשאי ליטול מן הקופה, אבל לא שמענו חיוב על הקהל לפרנס לאדם כזה).

— מסתבר שמדובר באדם שאין לו עסק ומלאכה שיוכל להרויח לפרנסתו, שאם כן, אף על פי שהפקיר כל נכסיו, אסור לו ליטול צדקה מפני שמצוי לו להשיג מלאכה. אבל מי שיש לו מעות חייב להלוותו. ורק אם אין באפשרותו ללוות, כגון ששוהה עתה במקום אחר ואין מכירים אותו להלוותו, מפרנסים אותו מן הצדקה.

[ואפשר שמכספי צדקה שהפריש משל עצמו, יכול ליקח למחייתו עד שירויה שוב, כשיעור שהיה רשאי ליתן לעני אחד חשוב] (עפ"י אגרות משה שם אות ח).

דף י

ציונים והערות

'התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים' — על שליחות גט לאשה לגרשה בעל כרחא, האם נידון זה וכיו"ב שייך לדין 'תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים' — ראה במובא בגטין יא:

בגדרי **'יד פועל כיד בעל הבית'**, האם יש בו ענין 'גופו קנוי' כבעבד עברי, או אינו אלא שעבוד לפעולה — ע' ריטב"א כאן; מרדכי פרק השוכר את האומנין (שמו); מחנה אפרים (ריש הל' שכירות פועלים; הל' שלוחין יא); שיעורי הגר"ש רחובסקי — קדושין יז.

ובפועל נכרי, חרש שוטה וקטן — ע' מחנ"א (הל' שלוחין ושותפין שם); נתיבות המשפט (קב); שער המשפט (קפב, א); המקנה — קדושין טז. או"ש הל' שכירות; מצפה איתן שבועות ג; הגהות וחדושים מהג"מ יוסף חנינא ליפא מיזליש — קדושין כג; גידולי שמואל — ב"ב פה:); ביצחק יקרא ח"א נט.

'מותיב ר' יעקב בר אידי נזיקין... מותיב ר' חייא בר יוסף פיאה' — לולא פרש"י 'נזיקין' — סדר נזיקין, היה עולה יפה לפרש 'נזיקין' — מסכת נזיקין, היינו שלש הבבות, כמקביל ל'פאה' שנקט שם המסכת. (אמת ליעקב. ומצינו כמה וכמה פעמים שמזכיר הש"ס שמות המסכתות — ע' למשל בקדושין ג. גטין קדושין וכתובות. ע"ע במובא ביוסף דעת ב"ק קב על 'כולא נזיקין חדא מסכתא').

'נטל מקצת פיאה על השאר — אין לו בה כלום. נפל לו עליה, פרס טליתו עליה — מעבירין אותו הימנה' — חילק הרישא והסיפא בלשונות שונות, כדי להשמיענו חידוש בכל אחת;

בהלכה הראשונה משמיענו שגם אותו מקצת פאה שכבר נטל וזרק — אין לו בה כלום [וכדברי רבי מאיר בתוספתא (פאה רפ"ב). ואין בדבר מחלוקת], וזהו קנס חכמים כדי שלא יתרגלו לעשות כן. ובסיפא השמיענו שמותר אף לכתחילה לעניים אחרים להעביר אותו הימנה, ואין בדבר משום 'עני המהפך בחררה' [אם משום שבהפקר אין אמור דין זה, אם משום שגם שאר עניים היו מהפכים בה מקודם] (רשב"א).

'כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דנקני, בארבע אמות לא ניחא ליה דנקני' — כתב הרשב"א: דוקא בקנין דרבנן אמרו כן, כיון שאינו קונה אלא בתקנת חכמים הרי זה כאומר אי אפשר בתקנת חכמים ששומעים לו, אבל בקניות דאורייתא אעפ"י שגלה דעתו — קנה. ויש חולקים. (כן הביא הר"ן בשם הרשב"א, שלא ככתוב לפנינו בחדושי).

ויש מהראשונים שנוקטים שאף בקנין ד' אמות דרבנן אין קיימת סברא זו לפי המסקנא שתרצו בענין אחר (ע' ר"ן בשם רא"ה; חו"מ רסח, א. והר"ן חולק כי אין לעזוב לשון סתמא דגמרא ולתפוס לשון של אמורא מסוים. וכן דרך הגאונים לפסוק כלשון הגמרא הסתמית).

וע"ע בדין זה בהרחבה, אדם הבא לקנות בתורת קנין מסוים שאינו מועיל עפ"י דין, האם פעולתו יכולה להועיל משום קנין אחר — בקהלות יעקב — קדושין א.

(ע"ב) 'כי תקינו ליה רבנן ארבע אמות — בעלמא, בשדה דבעל הבית לא תקינו ליה רבנן' — כתב הריטב"א להוכיח מכאן שחצר שאין לו בה אלא זכות דריסת רגל, כגון לעבור לביתו וכדו' — אינה קונה לו, כמו זה שלא תקנו לו קנין ד' אמות בשדה בעל הבית הגם שיש לו בה זכות דריסה — שאין קונה לו אלא חצר שאולה לשימוש ממש. והובאו דבריו בש"ך (חו"מ קצח סק"ו). וכתב שם שה"ה בשכירות).

ונראה שעיקר ראייתו אינו מעצם הדין האמור כאן לענין עניים, אלא מלשון הגמרא 'ואע"ג דזכה ליה רחמנא בגוה... והלא אין קנין ד' אמות אלא מדרבנן, ומדוע האריכו בכל זה — אלא הכוונה שאילו זכות העניים בשדה היתה חשובה כהשתמשות, היה שייך לתקן להם קנין ד' אמות. ולכך הוצרכו לומר שאין זה כשימוש ממש. (עפ"י בית הלוי ח"ג מה, ד [וע"ע בחדושי הריטב"א 'החדשים']. וע' במה שהעיר על דבריו הגרמ"ל מן בספרו דברי מרדכי סי' כז).

'חצר משום ידה איתרבאי... חצר משום שליחות איתרבאי...' — יש לפרש שאף לפי הצד 'משום שליחות', הקנין בעצמו חל מתורת 'יד', שכן אף השליח הלא אינו קונה למשלחו אלא כשעשה

מעשה קנין. והנידון אם חצר נתרבתה מטעם 'יד' או מ'שליחות' הוא רק לענין יחס קנין החצר אל הבעלים, האם קונה לו מחמת היותה רשותו, כמו היתה יד גדולה, או אותו מעשה-קנין שנעשה ע"י החצר, מתייחס לבעלים מתורת שליחות (דבר אברהם ח"א כא, כג. ובוה פרש הדין שחצר מהלכת אינה קונה אף אם משום שליחות אתרביא [והראשונים לעיל ט עמדו על קושיא זו. ערשב"א ריטב"א ותורא"ש] — מפני שאינה דומיא ד'ידו'. [ושמא יש להעמיס באורו בדברי כמה מהראשונים]. מאידך, כאשר אינו עומד בצד חצרו, שאז אין הגריעותא בחצר עצמה אלא ביחסה לבעלים, שם מועיל מדין שליחות. וע"ע בדרך דומה בספר אמת ליעקב).

במסקנת הענין נחלקו שיטות הראשונים, איזו חצר מועילה מתורת יד ואיזו מתורת שליחות — ערי"ף, רא"ש, ר"ן ועוד. וע"ע: חדושי בית מאיר; חדושי הגרנ"ט — קמט; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; דברות משה; אג"מ חו"מ ח"א סד.

'היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, היכא דשליח בר חיובא הוא, אבל בחצר דלאו בר חיובא הוא מיחייב שולחו... היכא דאי בעי עביד ואי בעי לא עביד, אבל חצר דבעל כרחיה...' — מבוואר ברמב"ן ובר"ן שדינים אלו נלמדים ממה שריבתה תורה חצר בגנבה, ואינם מסבא בעלמא.

יש אומרים שאין כאן מחלוקת בין שתי הדעות, אלא כל אחד נתן טעם אחר (כן מובא בחדושי הריטב"א 'החדשים' בשם רבותיו). ואולם מדברי שאר ראשונים ופוסקים נראה שיש כאן מחלוקת לדינא (ערא"ש ור"ן; חו"מ ר"ס קפב וסו"י שמח).

ויש מפרשים שיסוד המחלוקת הוא הואיל ודין זה, אין שליח לדבר עבירה, נלמד (במסכת קדושין מא-מב) משחוטין חוץ או משני כתובים הבאים כאחד בטביחה ומכירה וכו', ובנוסף לכך נאמר טעם בדבר, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין — אם כן, האם דוקא באופנים הדומים לאותן הלכות, ששולחו לעשות העבירה עצמה, רק בזה נתחדש הדין ונאמרה סברת 'דברי הרב...', ולא כשהשליח אינו עובר מחמת עצמו אלא משום שמכשיל את חברו, או שמא הלא סברת 'דברי הרב...'. מצד עצמה שייכת בכל אופן, כי מכל מקום אסור לו באיסור גמור לעשות שליחות זו משום 'לפני עור' (עפ"י תוס' רבנו פרץ).

על החילוק שכתבו התוס' בין שליח כהן לישראל [והרבה ראשונים אינם סוברים לחלק בכך] — ע' תור"פ ותורא"ש שתי סברות. וע"ע בספר אמת ליעקב — פרשת קדושים יט, יד. על עניני שליחות לדבר עבירה הנוגעים לסוגיתנו — ע' במובא ביוסף דעת קדושין מב. על הקפת קטן — ע' במצויין בניזיר נו. וע"ע מנחת חינוך רנא; חדושי הגרנ"ט — שבועות רב; אילת השחר כאן.

סיכומי דינים שיטות

קנין ד' אמות בדיני ממונות

קנין ד' אמות — תקנת חכמים. טעם התקנה, במציאה: שלא יבוא לידי מריבה. וכן תקנו שיועיל גם בגט, וממילא גם בקדושין. והטעם — משום עיגונא. (ראשונים. ואעפ"י שהוא קנין דרבנן, הקנו לה חכמים את המקום לאשה משום הפקר בית דין הפקר, וממילא הרי נמצא הגט בחצרה דאורייתא (חדושי הריטב"א 'החדשים'). והרי"ד כתב שקבלה היתה בידם מסיני באשה, שארבע אמות קונות לה).

ישנה דעת אמוראים בירושלמי החולקת על תקנה זו. ואין הלכה כמותה. ויש אומרים שאף דעה זו מודה במציאה וחולקת רק במתנה (ע' שטמ"ק).
בגניבה לא תקנו חכמים קנין זה (תוס' כאן ובכתובות לא: ועוד).

קנין ד' אמות הרי הוא כקנין חצר, (כלשון הגמרא 'למיהוי חצירו לא זכה ליה רחמנא'), ולמי שאין קנין חצר קונה לו, אין לו גם קנין ד' אמות (כקטנה וקטן — כמפורט בסוגיא).
[ונחלקו ראשונים בהגדרת התקנה, האם הקנו לו חכמים [מדין 'הפקר בית-דין הפקר'] את שטח הקרקע, ונעשית כחצרו לקנות לו (ר"ן גטין עח. רבנו פרץ וריטב"א [החדשים] כאן. וע' שו"ת רעק"א רכא; אילת השחר; הר צבי כאן, ועוד), או שמא לא הקנו לו את המקום כלל אלא את החפץ המונח שם (רמב"ן שם. עפ"י האבנ"מ ל סק"ה ועוד)].

מבואר בגמרא שאם נופל על המציאה או פירס טליתו על הפאה וכד', הואיל וגילה דעתו שנוח לו לקנות בפעולות אלו, לא קנה בד' אמות. ואולם כמה פוסקים סוברים שלפי מה שתרצו בגמרא תירוצים אחרים, אין קיימת סברא זו לפי האמת, ובכל מקום שמועיל קנין ד' אמות, אין חילוק אם נפל עליה אם לאו (ער"ן בשם רא"ה; חו"מ רסח, א).

ואם התחיל לעשות קנין מעולה, אפשר שדברי הכל לא קנה בקנין ד' אמות (כן מבואר בנתיבות המשפט קצו, א עפ"י חו"מ קצח, יב).

צ"ע במה שאמרו (לעיל ט.) בטלית שהגביה אחד חציה שע"ג קרקע ואחריו הגביה אחר חציה שע"ג העמוד — קנו שניהם. מדוע לא נאמר הואיל והגבהת חציה לבדו אינה כלום, יקנה הראשון מדין ד' אמות. ודוחק להעמיד ברה"ר וכתב ששת דלא קנה בד' אמות, או להעמיד באופן שהיו שניהם בד' אמות יחדיו.

וצריך לומר שנחשב כהתחיל בקנין הגבהה, לכך לא קנה בד' אמות. ואעפ"י שמן הסתם לא היתה דעתו להגביה יותר מחצי, אין זה דומה לנפילה, כי מ"מ היתה דעתו על פעולת קנין אלא שלא השלימה.

לדעת רב ששת, אין קנין ד' אמות אלא בסימטא או בצדי רשות הרבים. לא ברשות הרבים עצמה. ולדברי רב פפא, אין העניים קונים מתנותיהם בשדה בעל הבית בקנין ד' אמות, שלא תקנו שם קנין זה.

קנין ד' אמות אינו צריך אמירה מפורשת, כמפורש בגמרא. וכתב הט"ז (חו"מ רסח) שכמו כן קונות לו שלא מדעתו, כחצר.

הוכיח זאת מדברי הראשונים (ע' רשב"א ר"ן ונמו"י) שלא תקנו שיקנה באופן שהחפץ המונח שם יש לו בעלים, שמקומו קנוי כבר לבעליו ואין יכול זה לקנות — הרי שהד' אמות נקנו לבעלי החפץ הגם שאין כלל בכוונתם לקנות, אדרבה הלא ברצונם להקנות.

ולא הבנתי הראיה, שם קנוי מקום החפץ לבעלים, ולא מדינא דקנין ד' אמות (שו"ר בקהלות יעקב ב"ב כז). ועוד, לדבריו הכי נימא דיקנה לו ד"א כשיש לו כוונה הפכית, והלא בפירוש אמרו כאן שאם גילה בדעתו דלא ניחא ליה דליקני בד' אמות לא קנה. ואם כן על כרחך אין להוכיח מד' אמות הקנויות לבעל החפץ הרוצה למכרו.

ואולם מלבד ההוכחה האמורה, נתן הט"ז סברא בדבר; מאותו טעם שתקנו קנין זה, דלא ליתו לאינצויי, מפני טעם זה עצמו מסתבר שיקנה ללא כוונה, כי שוב יבואו לריב, שיאמר לא נתכוונת לקנות. ומדבריו משמע [מדהשוה לחצר], שאפילו לא ידע כלל על קיומו של החפץ — קונה.

וצ"ב, שממה שאמרו 'גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני... משמע לכאורה שצריך דעתו לקנין, שהרי ודאי אין זו סברה שמתכוין בדוקא שאינו מעוניין בקנין ד"א, אלא גילה דעתו שרוצה לקנות כשיגיע לידיו. ואם נאמר שגם ללא שיוודע כלל קנאה, לכאורה לא מסתבר שרצונו זה לקנותה בידו ממש, ימנע את קנין ד"א.

ועוד, לדעת הט"ז היה צריך לחלק שראה את המציאה דוקא קודם שנכנס לד' אמותיה, כי אם נכנס מקודם שראה, הרי כבר קנאה. [ועוד יש מקום לדון, שכשלא יודע מן החפץ כלל לא גרע מיאוש, אלא שבחצר אין מועיל יאוש ברשותו, משא"כ בד' אמות שבוהץ].

על כן לולא דבריו היה נראה שלא קנה בלא ידיעתו. ושור"ר מפורש בתשובת ריב"ש (שמה), שד' אמות אינן קונות לו שלא מדעתו. וי"ל שאין חשש מצוי למריבה כאשר לא ידע כלל מהחפץ, שהרי אם לא ידע, ברוב המקרים השני קדם לו ונטלה. [ואם ידע מהחפץ — מסתמא מתכוין לקנות]. וחשש אינצויי נראה שהוא רק בעת המציאה ונטילת החפץ, לא אחר שאחד מהם כבר מוחזק לבדו.

[ונראה שגם לדעת הט"ז לא קנה אלא אם נודע לו מהחפץ ורצה לקנותו קודם שזכה בו אחר, אבל אם לא נודע לו עד שזכה בו אחר — לא, שאל"כ הלא כל אדם שעבר בד' אמות של החפץ יוכל לטעון שלי הוא].
יש אומרים [עפ"י הירושלמי] שלהלכה קנין ד' אמות צריך אמירה, וכדין חצר שאינה משתמרת, שיש סוברים שצריך לומר 'תקנה לי שדי' (ע' שיטה מקובצת בשם רבנו יהונתן; בהגר"א להלן יא. ובחור"מ רסח ס"ק יא — בדעת הרמב"ם. ואולם הרשב"א להלן יא. נקט כסוגיתנו).

אין הפרש [בהפקר או בפאה] אם קדם האדם לחפץ או החפץ לאדם (ראשונים כאן; ש"ך חו"מ ר סק"ה. וע' בבית הלוי ח"ג מה, ג ח).

שיטת הראב"ד (הביאורו הראשונים ט, והטור חו"מ רסח) שאין קונות לו ד' אמות אלא בעומד ולא במהלך. ויש חולקים (ע' בתורא"ש ט במוסגר. וע"ע בפוסקים חו"מ שם ובספר הפלאה — כתובות לא: דבר אברהם ח"א כא סוף אות ג).

ברא"ש מובא שכל שהחפץ מונח על הקרקע קנה גם אם האדם הולך. יש להעיר שאף הראב"ד לכאו' אינו מדבר באופן זה אלא כשהחפץ נד גם הוא ואינו על הקרקע, ע"ש לענין קלתה.

אפשר לזכות חפץ של הפקר לאחר או להקדש, על ידי קנין ד' אמות. וכן פועל זוכה לבעל-הבית בד' אמות (עפ"י ראשונים כאן; ר"ן נדרים לד: וע' חו"מ ר).

היה אדם אחר עומד באותן ד' אמות קודם שבא זה — אין קונה בד' אמות (עפ"י אה"ע ל, ד). והעלו כמה אחרונים (ע' תורת גטין קלט, יד; שו"ת רעק"א החדשות צו. וע' דבר אברהם ח"א כא, ג) [דלא כבית שמואל (סקכ"ד)], דוקא אם יש לזה הבא תחילה, זכויות כמו זה הבא לקנות, אבל אם אין לו כל שייכות וזכות בחפץ, אינו מונע מאחר לקנות.

כתב בעל המאור (עירובין פ"ד): יש לו לאדם שמונה על שמונה אמות, והוא באמצען. יש להסתפק האם יש לו תוספת האלכסון, כפי שקצת משמע כן מדבריו, מהשוואתו קנין ד"א לקניית שביתה בשבת. או שמא יש לחלק, ויתפרש שמונה על שמונה — בעיגול. וע' בשו"ת חבל יעקב ח"א יג.
וכן יש לעיין האם יכול בבת אחת לקנות שני חפצים משני צדיו, שיש בין שניהם יותר מד"א. ולענין שבת כתב בצמח צדק (מלואים) שאין לטלטל בבת אחת יותר מד"א.

ובשם הרבי מאוסטרובצא מובא (ע' 'מעינה של תורה' — בהעלותך) חישוב 'הממעט אסף עשרה חמרים' — לפי קנין ד' אמות בעיגול (והביא זאת בשם השטמ"ק), ולכל סביבות האדם.

הראשונים הביאו מן הירושלמי שיש קנין ד' אמות גם במכירה ובמתנה (בסימטא), ואף על פי שטעם התקנה לא שייך כאן, השוו חכמים מידותיהם, כי אין סברא לגרע קנין שיש בו דעת אחרת מקנה, מהפקר ומציאה. ויש חולקים (ע' בראשונים כאן ובש"ך רמג סק"ט).

ענינים וטעמים

ד' אמות של אדם

זו לשון רבנו צדוק הכהן זצ"ל מלובלין על ענין ד' אמותיו של אדם:
'...ועל זה אמרו (ברכות ה.) אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה — זהו משכן הקב"ה שהוא הצלם אלקי חופף עליו ושוכן בקרב מחוץ בהתבוננו בהלכה ותורת ד'.
ואמרו 'משחרב בית המקדש' — רצה לומר, דשם היתה השראת שכינתו יתב"ש בעולם, עדיין היא נמצאת בנפש, שהיא בכל חלקיה דוגמת בית המקדש (כמו"ש בוהר). ועל ידי זה חזרת להיות (השכינה) בעולם, שהנפש מוגבלת בגוף שהוא מוגבל במקום והמקום הוא בעולם. ואמרו ז"ל: ד' אמות הוא מקומו של אדם בכל מקום. לכן אמרו ד' אמות של הלכה' — רצה לומר 'הלכה' — ההילוך והנהגה עפ"י התורה ודרך קבלתי, דד' אמות של הלכה אין רצונו לומר לימוד הלכה דוקא אלא ההתנהגות עפ"י הלכה...'. (דובר צדק עמ' 40).

'ענין ד' אמות של הלכה — כי קומת אדם ד' אמות. או רשותו של אדם ד' אמות, דלכן קונין לו בכל מקום. וזהו ד' אמות רשות ההלכה...'. (קומץ המנחה עמ' 14).
עוד בענין ד' אמות, ופירוש נחמד בסוגיא ע"ד דרוש ורמו, ע' נועם אלימלך — קרח עה"פ וידבר... קח מאתם... מאור עינים — ליקוטים, עה"פ שאו מרום עיניכם.

'...אבל הכניסה לארץ היא הנהגה טבעית שיקבלו חייהם על פי טבע ומנהג דרך ארץ, בחרישה וזריעה וקצירה, שדבר זה נראה כנפרד מההכרה שהכל מהש"י, רק על זה היה הענין מתן הארץ שאוירא דארץ ישראל מחכימם (כמ"ש ב"ב קנח). בזה בחכמת האמת (ע' ב"ר פט"ז), להכיר שגם מה שהם מסגלים בהשתדלותם מרכוש ומזון — הכל הוא מהש"י, וכמו שנתבאר למעלה, שזה ענין ארץ ישראל, שהארץ מיוחסת לישראל, שכמו שנפשות ישראל חצובים ממקור כזה להכיר שהכל מהש"י, כך ענין קדושת הארץ.
ולכך אמרו (ע' תוס' ב"ב מד:) שאין לך אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל, שד' אמות הוא שיעור מקום השייך לאדם, כמו שאמרו (ב"מ י.) ד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום שהם שלו. וכל נפש פרטית מישראל יש לו מקום פרטי בארץ ישראל השייך לו, שהארץ היא מקום לישוב בני אדם, ומאחר שהש"י קבע ארץ זו לצורך ישיבת בני ישראל, ע"כ יש בה חלק לכל אחד מישראל. וכללות הארץ נקרא 'ארץ ישראל' כמו כללות הכנסי' 'כנסת ישראל', ששייכת לכל הכנסי' ואומה הישראלית, שהם בהשתדלותם ועסקם הטבעיים ימצאו די מחייתם שם ולא בלחם מן השמים.

והיא בענין חיות הנפש ממש דוגמת תורה-שבעל-פה שהיא חכמות שבני אדם מולידיים מעצמם משכלם, רק שיודעים שהוא מהש"י ואז נקרא 'תורה שבע"פ', אבל כשאינו יודע שהוא מהש"י אז נקרא 'חכמה חיצונית', והיא 'ארץ העמים', כי חיי הגוף וחיי הנפש ענין אחד, שהרי מלובשים זה בזה, רק שכל אחד יש לו לבוש וגוון אחר... (לקוטי מאמרים, עמ' 84).

*

'ראה את המציאה ונפל עליה ובא אחר והחזיק בה — זה שהחזיק בה זכה בה' — כתבו בתוספות שהמחזיק בה אפילו 'רשע' אינו נקרא, ואינו דומה לעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו שנקרא רשע, משום ששם יכול למצוא חררה אחרת לקנותה, אבל במציאה והפקר אין לומר כן. (וע' במובא בקדושין נט. — על שיטות הראשונים).

מובא בשם הרבי מקוצק טעם אחר: הממהר להקדים את העני המהפך בחררה וחוטפה לעצמו — הרי הוא רשע, מפני שמן השמים מיועדת חררה זו לאותו עני שמזדמן אליה ומהפך בה, וזה בא ונטל חלק לא לו. אבל המחזיק מציאה שאדם אחר נופל עליה, אינו נוטל את חלק חברו, כי אילו היה מגיע לו מן השמים, לא היה צריך להבהל וליפול עליה. ולא עוד אלא שחפזו ונפילתו מורים על חוסר בטחון בה', ולכן זה שהקדימו והחזיק — אינו רשע... (נפלאות חדשות).

דף יא

'יודע אני שעומר שיש לי בשדה פועלים שכחוהו, לא יהא שכחה...' — שיטת כמה מהראשונים שחצר שאינה משתמרת אינה קונה אלא באמירה מפורשת 'תקנה לי שדי'. ולפי זה מדוייקת לשון 'לא יהא שכחה', כי אין די בכך שהוא זכור והרי אינה שכחה, אלא רק כשאומר שחפץ בו — קנאו, ואף כי אין כאן קנין גמור מן ההפקר (ע' רמב"ן. וע"ע באילת השחר. ויש ראשונים שכתבו שלשון זו אינה בדוקא).

[מסופר על הגר"ז מבריסק זצ"ל, כשהביאו לו משלוח מנות בפורים, היה ממתין עד שיונח על השלחן ואז היה אומר תקנה לי חצרי (מובא ב'זכור לדוד' עמ' 100). ושמה דעתו לחוש שמא נחשב הבית כחצר שאינה משתמרת לו משום שאר בני הבית שיכולים ליטול, וכמש"כ התוס' בסוגיתנו, ולכך הקפיד על אמירה — כשיטת הרמב"ם רמב"ן ר"ן וריטב"א. וע"ע קהלות יעקב סוס"י כד].

'עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע...' — אחת השאלות ששאלו התוס' (בקדושין כו) על פרש"י, אם מדובר כאן על קריאת שם, היה לו לפרש את הכמות של המעשר, ואין די באמירת 'עישור שאני עתיד למוד...'. וכן יש להוכיח מכמה מקומות, שבהפרשת מעשר אין די לומר 'עישור' אלא צריך לדעת את כמות הפירות שמעשר.

ונראה שגם רש"י אינו חולק בדבר, אלא סובר שמספיק אומד הדעת לשער את הכמות בערך. וגם לפי דעת התוס' נראה שאין הענין בהזכרת הכמות בעת קריאת השם, אלא עיקר הכוונה שצריך לדעת את הכמות.